herpy

AGAMY

Sudan Mastigure

Uromastyx dispar

Uromastyx dispar to agama z rodzaju *Uromastyx* pochodząca z Sahary i Sahelu, występująca w czterech podgatunkach, m.in. dużym *U. d. flavifasciata* i często utrzymywanym *U. d. maliensis* z Mali. Gatunek osiąga 28-50 cm w zależności od formy, jest roślinożerny i zakopuje się w głębokim podłożu. Wymaga dużego, ciepłego i suchego terrarium z mocnym UVB i jest raczej zwierzęciem do obserwacji niż do brania na ręce.

Rodzina: Agamidae Dawna nazwa: *Uromastyx flavifasciata; Uromastyx maliensis*

NAJWAŻNIEJSZE FAKTY

ZWIERZĘ

Wielkość dorosłego osobnika	**28-50 cm** długość całkowita z ogonem
Waga	**200-400 g**
Długość życia	**15-25 lat**
Aktywność	**Za dnia**
Tryb życia	**Skalny, naziemny i kopiący nory**
Środowisko	**Pustynia i tereny skaliste**
Trudność	**Średnio zaawansowany**

HODOWLA

Min. terrarium	**120 × 60 × 60 cm** D × S × W dla 1 dorosłego osobnika
Temperatura w dzień	**29-35 °C**
Miejsce wygrzewania	**45-50 °C**
Temperatura w nocy	**20-22 °C**
Wilgotność	**20-30%**
Woda	**Bez miski z wodą**
UVB	**Niezbędne** Strefa Fergusona 3
Zimowanie	**18-21 °C** 8-12 tygodni
Pokarm	**Rośliny**
Utrzymanie	**Pojedynczo lub w parach**

ROZMNAŻANIE

Rozmnażanie	**Jajorodny**
Dojrzałość płciowa	**36 miesięcy**
Wielkość zniesienia	**10-20 jaj**
Zniesienia w roku	**1**
Inkubacja	**60-80 dni** przy 33 °C

OCHRONA I FORMALNOŚCI

CITES	**Załącznik II**
Załącznik unijny	**Załącznik B**
IUCN	**Najmniejszej troski (LC)**

O gatunku

Uromastyx dispar to masywna agama o krótkim, szerokim ciele, krótkich nogach i spłaszczonym ogonie pokrytym pierścieniami kolczastych łusek. Ogon służy zarówno do obrony, jak i do blokowania wejścia do nory.

Wielkość zależy od podgatunku. Forma nominatywna i *U. d. maliensis* dorastają do około 38 cm łącznie z ogonem i ważą 200-400 g, natomiast *U. d. flavifasciata* może osiągać nawet 50 cm. Młode są szare z grafitowymi plamami. Dzikie samice zachowują to maskujące ubarwienie, a samce nabierają więcej kolorów. U hodowlanych *U. d. maliensis* oba płcie jako dorosłe mają czarną głowę, czarne nogi, czarny ogon i czarne boki. Grzbiet i brzuch są zmienne: grzbiet jest najczęściej czarny z żółtymi kropkami, rzadziej żółty z czarnymi plamami, a brzuch może być biały, czarny, żółty lub w tygrysie pasy.

Gatunek opisano w 1827 roku. Nazwa *dispar* oznacza „niepodobny” i prawdopodobnie odnosi się do tego, że ubarwienie odróżnia go od *Uromastyx acanthinura*, którego przez długi czas uważano go za podgatunek. Wyróżnia się cztery podgatunki: formę nominatywną *U. d. dispar*, *U. d. flavifasciata*, *U. d. maliensis* i *U. d. hodhensis*. *flavifasciata* i *maliensis* były wcześniej traktowane jako odrębne gatunki, *Uromastyx flavifasciata* i *U. maliensis*, i nazwy te wciąż spotyka się w handlu. Pokrewieństwa nie wyjaśniono ostatecznie: zwierzęta ze wschodniego i zachodniego krańca zasięgu są genetycznie bardzo podobne, natomiast *maliensis* i *hodhensis* są zbyt słabo zbadane, by można było rozstrzygnąć ich status. Dlatego przy zakupie pytaj o formę i pochodzenie, a razem trzymaj wyłącznie zwierzęta tej samej formy.

U. d. maliensis należy do bardziej odpornych agam z rodzaju *Uromastyx* i jest spokojna oraz ufna wobec opiekuna. Mimo to rzadko staje się naprawdę oswojona i najlepiej sprawdza się jako zwierzę do obserwacji, a nie do brania na ręce. Sama opieka jest stosunkowo prosta, jeśli temperatura, UVB i dieta są właściwe.

Czytaj więcej: Światło i UVB

Występowanie i środowisko

Uromastyx dispar ma rozległy zasięg w południowej i środkowej Saharze oraz w Sahelu. Forma nominatywna żyje w Sudanie i Czadzie (m.in. w górach Tibesti i Ennedi) i podawana jest także z Mauretanii, *U. d. flavifasciata* w Saharze Zachodniej na południe od 28° szerokości północnej, w Mauretanii i południowo-zachodniej Algierii, *U. d. maliensis* w północno-zachodnim Mali i południowo-zachodniej Algierii, a *U. d. hodhensis* w Mauretanii. Występowanie w Maroku jest podawane, ale niepewne, a w północnym Sudanie gatunek spotyka się blisko granicy z Egiptem.

W skali światowej gatunek nie jest uważany za zagrożony.

> **Naturalny zasięg:** Algieria, Sahara Zachodnia, Mali, Mauretania, Sudan i Czad.

ŚRODOWISKO

Uromastyx dispar zamieszkuje gorące, suche pustynie skaliste i zarośla. W Mali, gdzie występuje *U. d. maliensis*, krajobraz urozmaicają skały wystające spod pokrywy kamieni, gliny i piasku. Latem powierzchnia gruntu nagrzewa się powyżej 49 °C, a w najzimniejsze zimowe noce temperatura spada do okolic zera. Zwierzęta unikają skrajności, kopiąc w twardej ziemi nory, często głębokie na około 30 cm i długie do 90 cm.

Gatunek jest aktywny w dzień i żywi się niemal wyłącznie roślinami. Nie udokumentowano, jak długo trwa w naturze spoczynek zimowy.

Hodowla

TERRARIUM

Dorosłe zwierzę formy nominatywnej lub *U. d. maliensis* potrzebuje terrarium o wymiarach co najmniej 120 × 60 × 60 cm (długość × szerokość × wysokość), a większe jest lepsze. Większa *U. d. flavifasciata* potrzebuje co najmniej 150 × 60 × 60 cm. To więcej, niż oferują typowe terraria szklane, dlatego wybierz terrarium z drewna, PVC lub tworzywa z szybą z przodu. Trzy pełne ściany zapewniają spokój, zwłaszcza świeżo kupionym zwierzętom.

Zwierzę kopie w podłożu, więc musi być ono głębokie: co najmniej 10 cm, a najlepiej więcej, drobnego piasku lub piaszczystej ziemi. Mieszanka w połowie z piasku, w 30 % z nienawożonej ziemi i w 20 % z gliny utrzymuje tunele. Górne kilka centymetrów utrzymuj w suchości, a wilgoć dodawaj tylko trochę w głębszych warstwach. Unikaj piasku wapiennego i kruszonych łupin orzechów włoskich, które mogą spowodować zatkanie jelit. Odchody i kwas moczowy usuwaj codziennie, a całe podłoże wymieniaj co 3-4 miesiące. Chore lub zranione zwierzęta przenosi się tymczasowo na ręcznik papierowy.

Terrarium powinno otwierać się od przodu i mieć dobrą wentylację, najlepiej z siatkową pokrywą. Miejsce do wygrzewania zbuduj z płaskich kamieni lub łupka pod lampą grzewczą, najlepiej jako stos z odstępami, by zwierzę mogło wcisnąć się między nie i wybrać sobie temperaturę. Zamocuj kamienie tak, aby się nie przewróciły, gdy zwierzę kopie pod nimi. Zapewnij co najmniej trzy kryjówki na zwierzę, np. jaskiniowe kryjówki z ceramiki lub kamienia w chłodnej części, na tyle duże, by zwierzę mogło leżeć w nich lekko zgięte. Lampy grzewcze osłoń, aby zwierzę nie mogło ich dotknąć. Nigdy nie trzymaj razem różnych gatunków *Uromastyx*.

Czytaj więcej: Ciepło i temperatura

TEMPERATURA

Temperatura powierzchni w miejscu wygrzewania powinna wynosić 45-50 °C, mierzona termometrem na podczerwień tuż pod lampą. Środek terrarium ma 35-38 °C, a chłodna część 29-35 °C. Ciepło musi pochodzić z góry, np. z halogenu punktowego lub mocnej lampy UVB, która także grzeje, nigdy z maty grzewczej pod podłożem: zwierzę nie odsuwa się na czas od zbyt gorącego podłoża i może się poparzyć.

Na noc światło się wyłącza, a temperaturę utrzymuje na poziomie 20-22 °C. Zwierzę musi mieć zawsze możliwość oddalenia się od ciepła.

Zwierzęta nieprzeznaczone do rozmnażania mogą mieć przez cały rok 12-godzinny dzień. Do rozrodu stosuje się chłodny spoczynek zimowy: długość dnia skraca się o jedną do dwóch godzin tygodniowo, aż do zaledwie 4-6 godzin światła, a jednocześnie obniża się temperaturę, tak by pod włączoną lampą było około 30 °C, a przez resztę doby 18-21 °C. Na początku karm co drugi lub trzeci dzień, a gdy dzień skróci się do 6 godzin, przestań karmić całkowicie. Sam spoczynek trwa potem około 60 dni, po czym stopniowo zwiększa się światło i ciepło. Spoczynek zimowy stosuj wyłącznie u zdrowych, dobrze odżywionych zwierząt i waż je przed nim i w jego trakcie.

WILGOTNOŚĆ I WODA

Wilgotność powietrza powinna być poniżej 30 %. Gatunek znosi nieco wyższą wilgotność, o ile terrarium jest wystarczająco suche i ciepłe, ale nie toleruje chłodu połączonego z wilgocią. Nie zraszaj terrarium. Podłoże nawilża się tylko trochę w głębi, aby tunele się trzymały, a górne centymetry pozostają suche.

Zwierzę pozyskuje wodę z pokarmu i miska z wodą nie jest potrzebna; w terrarium domowym przynosi więcej szkody niż pożytku. Zamiast tego co 2-3 tygodnie kąp zwierzę poza terrarium w letniej wodzie o temperaturze około 38 °C i głębokości poniżej 3 cm. Może się wtedy napić, jeśli potrzebuje, a linienie przebiega łatwiej.

Czytaj więcej: Wilgotność, zraszanie i wentylacja

OŚWIETLENIE I UVB

Gatunek jest aktywny w dzień i potrzebuje mocnego światła. Oprócz lampy grzewczej zastosuj jako światło dzienne lampę LED lub świetlówkę o barwie ok. 6500 K. UVB jest niezbędne: gatunek należy do strefy Fergusona 3, a świetlówka T5 HO 12-14 % nad mniej więcej połową długości terrarium po ciepłej stronie albo mocna lampa UVB nad miejscem wygrzewania powinna zapewnić indeks UV 4,5-6 w miejscu wygrzewania. Sprawdzaj to miernikiem UV i wymieniaj świetlówki oraz żarówki zgodnie z zaleceniami producenta. Dzień trwa 12 godzin, krócej w czasie spoczynku zimowego.

ŻYWIENIE

Uromastyx dispar jest roślinożerna. Podstawą diety jest mieszanka sałat i zielonych liści, np. mieszanki młodych sałat i siekanej endywii, uzupełniona dzikimi roślinami, takimi jak mniszek, koniczyna, babka, gwiazdnica i gorczyca polna, oraz jadalnymi kwiatami, takimi jak nasturcja, hibiskus, fiołki, róże i mniszek, zawsze wolnymi od środków ochrony roślin. Najwyżej ok. 5 % pokarmu stanowią warzywa, takie jak groszek, marchew i zielona fasolka. Lekko zwilż pokarm wodą i podawaj go w płaskiej misce na środku terrarium.

Suszoną, kruszoną soczewicę, groch i białe proso podaje się w małych ilościach najwyżej raz w tygodniu, bo inaczej prowadzą do otyłości. Owoce to rzadki przysmak. Owady nie są potrzebne; od czasu do czasu można podać pojedynczego mącznika lub drewnojada.

Dorosłe karmi się 4-5 razy w tygodniu, młode codziennie. Pokarm lekko oprószaj preparatem wapniowym z niewielką ilością D3, a co trzeci dzień preparatem witaminowym.

Czytaj więcej: Wapń, witaminy i suplementy

ZACHOWANIE I OBCHODZENIE SIĘ ZE ZWIERZĘCIEM

Dorosłe zwierzęta są terytorialne, zwłaszcza samce wobec samców, i dwóch samców nigdy nie wolno trzymać razem. *U. d. maliensis* można trzymać w stałej parze przez cały rok w przestronnym terrarium; obserwuj zwierzęta i rozdziel je w razie pogryzień lub spadku masy ciała. Młode mogą przebywać razem, dopóki nie zbliżą się do dojrzałości płciowej.

Nowe zwierzę potrzebuje spokoju przez pierwsze tygodnie. Zwierzęta z hodowli aklimatyzują się najszybciej, a odłowione z natury mogą potrzebować na to nawet sześciu miesięcy. Jeśli zwierzę nie je po dwóch tygodniach, powinien je obejrzeć weterynarz. W okresie aklimatyzacji nie bierz zwierzęcia na ręce poza ważeniem i zasłoń ewentualne szklane ściany. Później możesz podawać pokarm z ręki. Zbliżaj się powoli i zawsze od dołu, nigdy od góry, bo przypomina to ptaka drapieżnego. Trzymaj zwierzę poza terrarium najwyżej godzinę naraz, ponieważ potrzebuje ciepła. Waż je raz w miesiącu, a przy dużym spadku masy zgłoś się do weterynarza. Po kontakcie umyj ręce, bo gady mogą przenosić salmonellę.

Czytaj więcej: Kwarantanna i higiena Czytaj więcej: Zakup zwierząt: odchów, odłów i transport

Rozmnażanie

DOJRZAŁOŚĆ PŁCIOWA I OKREŚLANIE PŁCI

Płeć trudno ustalić. Obie płcie mają pory udowe, a u zwierząt hodowlanych ubarwienie nic nie mówi o płci. Najpewniejsza metoda to ostrożne odgięcie ogona ku górze nad grzbiet i obejrzenie spodu tuż za kloaką. U samicy widać zakończenia dwóch ścięgien, które tworzą małe odwrócone V nad każdym kątem kloaki. U samca hemipenisy leżą na ścięgnach i je zakrywają, więc zamiast tego widać dwa równoległe pasy skierowane ku końcowi ogona.

U. d. maliensis rozmnaża się, gdy zwierzęta mają ponad 25 cm długości i ważą ponad 150 g, co w niewoli trwa około trzech lat. Do rozrodu przeznaczaj wyłącznie dobrze odżywione, w pełni dorosłe zwierzęta.

GODY I KOPULACJA

Rozród uruchamia spoczynek zimowy (patrz Temperatura). Kopulacja następuje zwykle tuż przed tym, jak długość dnia ponownie osiągnie 12 godzin. Samiec kiwa głową w stronę samicy, zwłaszcza wcześnie rano, a samą kopulację łatwo przeoczyć.

SKŁADANIE JAJ I ZNIESIENIA

Samica składa jedno zniesienie liczące 10-20 jaj około czterech tygodni po kopulacji. Zastąp zwykłą kryjówkę w chłodnej części zamkniętą skrzynką lęgową, np. miękką plastikową wanienką o pojemności ok. 40 litrów z pokrywą i otworem 10 cm w boku, z którego elastyczna rura prowadzi do dna terrarium. Wypełnij skrzynkę w dwóch trzecich mieszanką równych części płukanego piasku i torfu, najlepiej z dodatkiem 10 % gliny, i zwilż ją tak, by była lekko wilgotna w dotyku. Wyjmij jaja i skrzynkę lęgową, gdy tylko samica zasypie jaja.

Po złożeniu jaj samica jest wyraźnie chudsza. Zapewnij jej spokój i obfity pokarm.

INKUBACJA

Ułóż jaja na boku w zamkniętym pojemniku o wymiarach ok. 30 × 20 × 10 cm, wypełnionym w dwóch trzecich lekko wilgotnym wermikulitem z dodatkiem 10 % suchego perlitu, tak aby z każdego jaja wystawała tylko niewielka część. Pojemnik nie powinien mieć otworów wentylacyjnych; zamiast tego raz w tygodniu unieś pokrywę, aby przewietrzyć wnętrze i usunąć złe jaja: takie, które zapadły się o więcej niż jedną czwartą, cieknące lub z pleśnią albo nalotem bakteryjnym. Dotykaj jaj jak najmniej.

W temperaturze 33 °C wyklucie następuje po 60-80 dniach.

ODCHÓW MŁODYCH

Młode utrzymuje się tak jak dorosłe, ale przez pierwsze dwa miesiące na ręczniku papierowym i z płaską miską wody o głębokości ok. 1 cm. 8-10 młodych może tymczasowo przebywać razem w terrarium 120 × 60 × 45 cm; w miarę wzrostu co 2-3 miesiące wyjmuj po dwa. Większość młodych zaczyna jeść w ciągu doby od wyklucia. Podawaj ten sam pokarm co dorosłym dwa razy dziennie, przed południem i po południu. Rozdziel młode, zanim osiągną dojrzałość płciową.

Zdrowie i częste błędy

Większość problemów wynika ze zbyt małej ilości ciepła lub UVB, zbyt wysokiej wilgotności i niewłaściwej diety:

- Choroba metaboliczna kości (wtórna nadczynność przytarczyc pochodzenia żywieniowego) przy niedoborze UVB, wapnia i D3.
- Zapalenie dróg oddechowych i śluz przy stale wysokiej wilgotności, zwłaszcza gdy terrarium jest też zbyt zimne.
- Otyłość przy nadmiarze nasion i białka.
- Zatkanie jelit przez piasek wapienny, łupiny orzechów włoskich i zbyt niską temperaturę.
- Oparzenia od mat grzewczych i nieosłoniętych lamp.
- Pasożyty u świeżo sprowadzonych zwierząt, m.in. kryptosporydia, które stwierdzano u odłowionych z natury zwierząt z zaparciami i problemami żołądkowo-jelitowymi. Nowe zwierzęta trzymaj na kwarantannie przez 3-6 miesięcy.
- Strupiaste rany na wargach i skórze, które może wywoływać bakteria *Devriesea agamarum*. Przenosi się ona między agamami i można ją zwalczyć wyłącznie leczeniem weterynaryjnym i dokładną dezynfekcją terrarium.
- Problemy ze złożeniem jaj u samic bez odpowiedniego miejsca do składania.

Zdrowe zwierzę jest okrągłe i jędrne, ma czyste oczy i regularnie je. Spadek masy ciała, brak apetytu i ospałość wymagają wizyty u weterynarza z doświadczeniem w leczeniu gadów.

Zawsze pytaj kogoś, kto się zna

Ten poradnik to dobry punkt wyjścia, ale nie zastąpi doświadczenia. Zwierzęta są różne, a wielu najważniejszych rzeczy można się nauczyć tylko od ludzi, którzy od lat hodują dany gatunek. Porozmawiaj z hodowcą, doświadczonym terrarystą lub weterynarzem, który zna gady i płazy, zanim kupisz zwierzę - i ponownie, gdy coś wygląda niepokojąco.

Pełny poradnik z mapą i aktualizacjami: herpy.org/pl/agamy/uromastyx-dispar